

9. Диференцијалне једначине првог реда

1. Основни појмови

Диференцијална једначина је једначина по *непознатој функцији*, дата у облику везе између функције, њених извода и променљиве. У свом општем облику то је једначина облика

$$F(x, y, y', y'', \dots, y^{(n)}) = 0,$$

где је x променљива и $y = y(x)$ непозната функција. Ако је највиши извод који учествује у једначини извод n -тог реда, кажемо да је то *једначина n -тог реда*. Циљ решавања диференцијалне једначине је да се нађе непозната функција.

У овом предмету бавићемо се само једначинама првог реда, дакле, онима облика

$$F(x, y, y') = 0, \quad \text{или (у експлицитном облику)} \quad y' = f(x, y).$$

Наш први сусрет са диференцијалним једначинама били су неодређени интегрални.

Пример 1. (а) Најједноставнија је диференцијална једначина облика

$$y' = f(x).$$

Њено решење је, наравно, функција $y = \int f(x) dx + C$.

(б) Мало сложеније делује диференцијална једначина

$$yy' = f(x).$$

Овде нам интеграција по dx даје $\int f(x) dx = \int yy' dx = \int y dy = \frac{1}{2}y^2 + \text{const}$, одакле добијамо опште решење:

$$y = \sqrt{2 \int f(x) dx + C}, \quad \text{где је } C \text{ произвољна константа.}$$

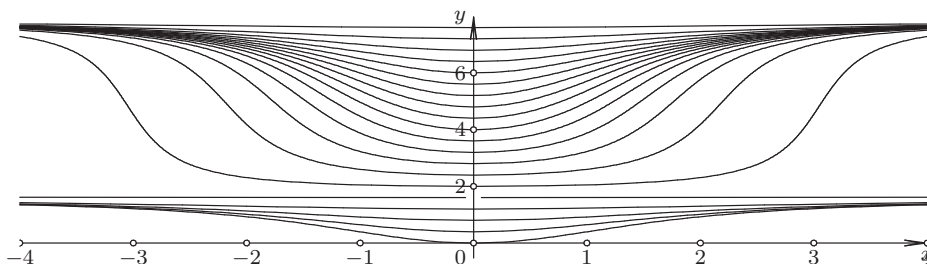
Опшће решење у дате диференцијалне једначине првог реда чини фамилија функција, у зависности од константног параметра C . То решење ћемо обично добијати у једном од три облика:

- *експлицитном*: $y = f(x, C)$, где је функција f позната;
- *имплицитном*: $f(x, y, C) = 0$, где је функција f позната;
- *параметарском*: $x = x(t, C)$ и $y = y(t, C)$, где су везе вредности x и y с параметром t познате.

У нашим примерима трећи случај ћемо виђати најређе.

Свака функција која задовољава дату диференцијалну једначину зове се *партикуларно решење*. Конкретна вредност константе C , као и њоме одређено партикуларно решење, могу се одредити ако је познат додатни услов за функцију y . То може бити нпр. *почетни услов* - вредност $y(x_0)$ у датој тачки x_0 .

Пример 2. На слици су приказани графици решења диференцијалне једначине $y' = x(1 - \sin y)$ за разне почетне вредности $y(0)$.

Под одређеним претпоставкама почетни услов гарантује јединственост решења.

Шерђеје 1 (Теорема Пикара). Посматрајмо диференцијалну једначину $y' = f(x, y)$, уз почетни услов $y(x_0) = y_0$.

Ако је f непрекидно диференцијабилна функција чији је извод ограничен, онда наведена диференцијална једначина има јединствено решење y у околини тачке x_0 . $\square$

Онда када претпоставке теореме Пикара нису задовољене, могу да постоје решења која се не уклапају у облик општег решења ни за један избор константе C . Таква решења се зову *сингуларна* и обично их изгубимо приликом решавања једначине, нпр. када негде делимо једначину нечим што може бити нула. Испитивање сингуларних решења је ван оквира овог предмета.

Пример 3. Посматрајмо једначину

$$y' = 2\sqrt{y}.$$

Како је $y' = dy/dx$, њу можемо записати у облику $\frac{dy}{2\sqrt{y}} = dx$. Овде нам је дозвољена интеграција обеју страна, дајући $\sqrt{y} = \int \frac{dy}{2\sqrt{y}} = \int dx = x + C$. Тако смо добили опште решење:

$$y = (x + C)^2, \quad \text{где је } C \text{ произвољна константа.}$$

Међутим, ова једначина има и једно сингуларно решење: $y = 0$. Оно не одговара ниједној вредности C . Њега смо изгубили дељењем једначине са y .

2. Неки типови решивих једначина

Успешним решењем диференцијалне једначине можемо да сматрамо сваки облик (општег) решења које је комбинација елементарних функција и интеграла. Ипак, релативно мало диференцијалних једначина, чак и првог реда, решиво је на овај начин. Размотрићемо неколико основних типова диференцијалних једначина које се могу решити.

(1°) Једначина са раздвојеним променљивим.

Ово је једначина облика

$$y' = f(x)g(y),$$

где су f и g дате функције. И овде и надаље подразумевамо интегрбилност.

Како је $y' = \frac{dy}{dx}$, ова једначина се може записати у облику „са раздвојеним променљивим” - x је десно, а y лево:

$$\frac{dy}{g(y)} = f(x)dx,$$

тако да нам интеграција обеју страна даје опште решење у имплицитном облику:

$$\int \frac{dy}{g(y)} = \int f(x)dx + C.$$

Пример 4. Решити диференцијалну једначину

$$y' = x^2y^2.$$

Решење. Раздвојићемо променљиве: $\frac{dy}{dx} = x^2y^2$, тј. $\frac{dy}{y^2} = x^2dx$. Интеграцијом добијамо $-\frac{1}{y} = \int \frac{dy}{y^2} = \int x^2dx = \frac{x^3+C}{3}$, одакле је

$$y = -\frac{3}{x^3 + C}.$$

(2°) Хомогена једначина.

Ово је једначина облика

$$y' = f\left(\frac{y}{x}\right),$$

где је f дата функција.

Уводимо смену $z = \frac{y}{x}$, тако да је $y' = f(z)$. (Овако препознајемо хомогену једначину: након увођења ове смене y' зависи само од z , не и од x .) Тада је $y = zx$ и (као извод производа) $y' = z + xz'$, па дата једначина постаје

$$z + xz' = f(z), \quad \text{тј.} \quad z' = \frac{dz}{dx} = \frac{f(z) - z}{x}.$$

То је једначина са раздвојеним променљивим, а такве унемо да решимо.

Пример 5. Решити диференцијалну једначину

$$(x + y)y' = y.$$

Решење. Уверимо се да је ово хомогена једначина: сменом $y = xz$ и $y' = xz' + z$ она постаје

$$y' = \frac{y}{x+y} = \frac{xz}{x(z+1)}, \quad \text{што заменом } y' = xz' + z \text{ даје } xz' = \frac{z}{z+1} - z = \frac{-z^2}{z+1}.$$

Раздвајање променљивих даје $\frac{dx}{x} = -\frac{(z+1) dz}{z^2}$, одакле је интеграцијом $\ln|x| + \text{const} = \frac{1}{z} - \ln|z| = \frac{x}{y} - \ln|\frac{y}{x}|$. Одавде следи

$$y \ln|y| = Cx.$$

(3°) Линеарна једначина.

Ово је једначина облика

$$y' + P(x)y = Q(x), \quad (1)$$

где су P и Q дате функције по x .

Размотримо прво простију једначину: $y' + P(x)y = 0$. То је једначина са раздвојеним променљивим: $\frac{dy}{y} = -P(x) dx$. Интеграцијом налазимо $\ln y = \int P(x) dx + \text{const}$, те је њено (једно) решење

$$y_0 = e^{-\int P(x) dx}.$$

Вратимо се једначини (1) и потражимо њено решење у облику $y = y_0 \cdot z$. Тада је $y' = y_0 z' + y_0' z$, па (1) постаје

$$y_0 z' + (\cancel{y_0'} + P(x)y_0)z = Q(x).$$

Одавде дељењем са y_0 и интеграцијом налазимо z , а одатле и $y = y_0 z$:

$$y = y_0 \left(C + \int \frac{Q(x)}{y_0} dx \right) = e^{-\int P(x) dx} \left(C + \int e^{\int P(x) dx} Q(x) dx \right). \quad (2)$$

Пример 6. Решити једначину

$$(x^2 - 1)y' = x^2 + 2y.$$

Решење. Записаћемо једначину као $y' - \frac{2}{x^2-1} \cdot y = \frac{x^2}{x^2-1}$. У горњим ознакама је

$$P(x) = -\frac{2}{x^2-1} \quad \text{и} \quad Q(x) = \frac{x^2}{x^2-1}.$$

Тада је $\int P(x) dx = \ln \frac{x+1}{x-1}$, па нам формула (2) даје

$$y = \frac{x-1}{x+1} \left(C + \int \frac{x+1}{x-1} \cdot \frac{x^2}{x^2-1} dx \right) = \frac{x-1}{x+1} \left(C + x - \frac{1}{x-1} + 2 \ln(x-1) \right).$$

(4°) Бернулијева једначина.

Ово је једначина облика

$$y' + P(x)y = Q(x)y^k, \quad (3)$$

где су P и Q дате функције по x .

Увешћемо смену $y = z^\alpha$, при чему ћемо константу α одабрати касније. Тада је $y' = \alpha z^{\alpha-1} z'$ (по правилу сложене функције), чиме (3) постаје

$$\alpha z^{\alpha-1} z' + P(x)z^\alpha = Q(x)z^{k\alpha}.$$

Одабиром

$$\alpha = \frac{1}{1-k}, \quad \text{тј.} \quad y = z^{\frac{1}{1-k}} \quad (4)$$

биће $\alpha - 1 = k\alpha$, те ће ова једначина након скраћивања $z^{\alpha-1}$ постати линеарна, а такве уметмо да решимо:

$$\alpha z' + P(x)z = Q(x).$$

Пример 7. Решити једначину

$$xy' = y - xy^{3/2}.$$

Решење. Ово је Бернулијева једначина у којој је $k = \frac{3}{2}$, па користимо $\alpha = \frac{1}{1-\frac{3}{2}} = -2$, тј. смену $y = z^{-2}$. Тада је $y' = -2z^{-3}z'$, што дату једначину своди на

$$-2xz^{-3}z' = z^{-2} - xz^{-3}, \quad \text{тј.} \quad z' + \frac{z}{2x} = \frac{1}{2}.$$

Ово је линеарна једначина ($P(x) = \frac{1}{2x}$ и $Q(x) = \frac{1}{2}$) коју једноставно решавамо по формули (2):

$$z = \frac{x}{3} + \frac{C}{\sqrt{x}}, \quad \text{тј.} \quad y = z^{-2} = \frac{9x}{(x^{3/2} + C_1)^2} \quad (C_1 = 3C = \text{const}).$$

3. Једначина потпуног диференцијала

Свака диференцијална једначина облика $(\frac{dy}{dx} =) y' = -\frac{A(x,y)}{B(x,y)}$ може се записати у облику

$$A(x,y) dx + B(x,y) dy = 0. \quad (5)$$

Оваква једначина се зове *једначина потпуног диференцијала* ако постоји непрекидно диференцијабилна функција $F(x,y)$ - *потенцијал* једначине - таква да је

$$F'_x = A(x,y) \text{ и } F'_y = B(x,y), \quad \text{тј.} \quad dF = A dx + B dy.$$

Тада се једначина (5) своди на $dF = 0$, те је њено решење

$$F(x,y) = \text{const}.$$

Неопходан услов за постојање функције F је да важи

$$\frac{\partial A}{\partial y} = \frac{\partial B}{\partial x} \quad (= F''_{xy}).$$

С друге стране, ово је и довољан услов. Потенцијал F бисмо нашли на следећи начин.

- Из једначине $F'_x = A(x,y)$ налазимо $F = \int A dx + E(y)$ - по претпоставци, $E'_x = 0$, тј. E је константа по x , али може да зависи од y .
- Сада је $F'_y = B(x,y) = \frac{\partial}{\partial y}(\int A dx) + E'(y)$, па је $E'(y) = B - \frac{\partial}{\partial y}(\int A dx)$. Одавде налазимо функцију $E(y) = \int [B - \frac{\partial}{\partial y}(\int A dx)] dy$, што нам коначно одређује функцију F :

$$F(x,y) = \int A dx + \int \left(B - \frac{\partial}{\partial y} \left(\int A dx \right) \right) dy.$$

Пример 8. Једначина

$$(e^y + ye^x)dx + (e^x + (x+1)e^y)dy = 0$$

је једначина потпуног диференцијала. Заиста, како је $A = e^y + ye^x$ и $B = e^x + (x+1)e^y$, важи $A'_y = B'_x = e^x + e^y$.

Одредимо потенцијал F . Из $F'_x = e^y + ye^x$ следи $F = \int (e^y + ye^x) dx = xe^y + ye^x + E(y)$. Даље, из $e^x + (x+1)e^y = F'_y = xe^y + e^x + E'(y)$ следи $E'(y) = e^y$, тј. $E(y) = e^y + \text{const}$. Добили смо

$$F(x,y) = (x+1)e^y + ye^x + \text{const}.$$

Према томе, решење дате диференцијалне једначине је $(x+1)e^y + ye^x = C$.

Шта радити ако једначина (5) *није* једначина потпуног диференцијала? У том случају можемо покушати да нађемо *интеграциони фактор* - функцију $\mu = \mu(x,y)$ множењем са којом ће (5) постати једначина потпуног диференцијала. Другим речима, функција μ мора да буде таква да важи

$$\frac{\partial(\mu \cdot A)}{\partial y} = \frac{\partial(\mu \cdot B)}{\partial x}, \quad \text{што се своди на} \quad (A'_y - B'_x)\mu = B \cdot \mu'_x - A \cdot \mu'_y.$$

Ово је парцијална диференцијална једначина по $\mu(x,y)$ која је у општем случају још теже решива него полазна једначина. Ипак, функцију μ често можемо да одредимо ако знамо у ком облику је треба тражити.

Пример 9. Интеграциони фактор једначине

$$(x^2 + y^2)dx + 2ydy = 0$$

је облика $\mu = f(x)$. Наћи тај фактор.

Решење. Важи

$$((x^2 + y^2)f(x))'_y = (2yf(x))'_x, \quad \text{тј.} \quad 2yf(x) = 2yf'(x),$$

одакле је $f'(x) = f(x)$, тј. $df/f = dx$. Интеграцијом добијамо $\ln f(x) = x + \text{const}$, тј. $f(x) = Ce^x$ за неку константу C . Према томе, $\mu = e^x$ је интеграциони фактор.

Заиста, једначина

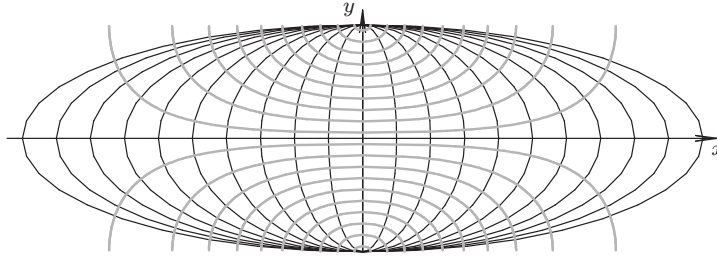
$$(x^2 + y^2)e^x dx + 2ye^x dy = 0$$

јесте једначина потпуног диференцијала.

4. Ортогоналне и изогоналне трајекторије

Нека је $\mathcal{K}$ фамилија кривих датих једначинама $f(x, y, C) = 0$, где је C слободна константа. *Ортогонална трајекторија* је свака крива која сече све криве из ове фамилије под правим углом. Овакве криве су од интереса у описивању правоуглих криволинијских координатних система (сетимо се нпр. система поларних координата).

Пример 10. На слици је приказана фамилија елипси $(Cx)^2 + y^2 = 1$, где је $C > 0$.

Сиве криве представљају ортогоналне трајекторије на ову фамилију елипси. Једна од ортогоналних трајекторија је и x -оса.

Одређивање ортогоналних трајекторија се по правилу своди на диференцијалне једначине. Наиме, ако се константа C из једначине криве изражава једначином $C = g(x, y)$, диференцирањем по x ова константа нестаје, дајући диференцијалну једначину облика

$$F(x, y, y') = 0. \quad (6)$$

Решења ове једначине су криве фамилије $\mathcal{K}$.

Посматрајмо сада ортогоналну трајекторију γ . Она сече неку криву ω из фамилије $\mathcal{K}$ у некој тачки $P(x, y)$. Нека је y' нагиб трајекторије γ у тачки P . Будући ортогонална на γ , крива ω у тачки P има нагиб $-1/y'$, што по (6) значи да тај нагиб задовољава једначину

$$F(x, y, -\frac{1}{y'}) = 0. \quad (7)$$

Према томе, диференцијална једначина (7) описује ортогоналне трајекторије на фамилију $\mathcal{K}$.

Пример 11. Наћи ортогоналне трајекторије за фамилију $\mathcal{K}$ елипси $(Cx)^2 + y^2 = 1$ из Примера 10.

Решење. Прво ћемо одредити диференцијалну једначину која описује ову фамилију. Имамо $C = \frac{1}{x}\sqrt{1 - y^2}$, што диференцирањем по x даје

$$0 = C' = -\frac{1}{x^2}\sqrt{1 - y^2} + \frac{1}{x} \cdot \frac{y'}{\sqrt{1 - y^2}}, \quad \text{што се своди на} \quad F(x, y, y') = xy y' - y^2 + 1 = 0.$$

Ортогоналне трајекторије описује једначина $F(x, y, -\frac{1}{y'}) = 0$, тј. $xy/y' = 1 - y^2 = 0$, што је једначина са раздвојеним променљивим: $x dx = (\frac{1}{y} - y) dy$. Њено опште решење добијамо интеграцијом:

$$x^2 = 2 \ln y - y^2 + C_1,$$

и то је једначина ортогоналних трајекторија.

Изогонална трајекторија је свака крива која сече све криве из фамилије $\mathcal{K}$ под датим углом α .

Ортогоналне трајекторије су специјалан случај изогоналних за угао $\alpha = 90^\circ$.

Изогоналне трајекторије одређујемо слично као ортогоналне. Посматрајмо изогоналну трајекторију γ и тачку $P(x, y)$ на њој. Тангента на γ у тачки P чини са x -осом угао φ и има нагиб $y' = \operatorname{tg} \varphi$. Крива из фамилије $\mathcal{K}$ која пролази кроз тачку P у тој тачки има тангенту која са x -осом чини угао $\varphi - \alpha$ и има нагиб $\tilde{y}' = \operatorname{tg}(\varphi - \alpha) = \frac{y' - \operatorname{tg} \alpha}{1 + y' \operatorname{tg} \alpha}$. Према (6), тај нагиб задовољава једначину $F(x, y, \tilde{y}') = 0$, тј.

$$F\left(x, y, \frac{y' - \operatorname{tg} \alpha}{1 + y' \operatorname{tg} \alpha}\right) = 0. \quad (8)$$

Према томе, изогоналне трајекторије на фамилију $\mathcal{K}$ описује диференцијална једначина (8).

Пример 12. Наћи изогоналне трајекторије за фамилију $\mathcal{K}$ концентричних кругова $x^2 + y^2 = C^2$ под датим углом α .

Решење. Диференцирањем једначине $x^2 + y^2 = C^2$ по x налазимо диференцијалну једначину $F(x, y, y') = x + yy' = 0$. Изогоналне трајекторије описује једначина $F\left(x, y, \frac{y' - \operatorname{tg} \alpha}{1 + y' \operatorname{tg} \alpha}\right) = x + y \frac{y' - \operatorname{tg} \alpha}{1 + y' \operatorname{tg} \alpha} = 0$. Из ње можемо да изразимо y' као

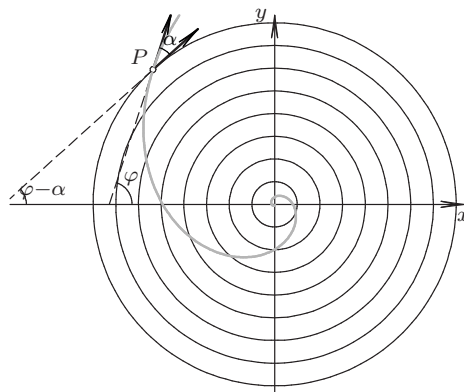
$$y' = \frac{y \operatorname{tg} \alpha - x}{x \operatorname{tg} \alpha + y},$$

што је хомогена једначина. Сменом $y = xz$ и $y' = xz' + z$ она постаје $\frac{x dz}{dx} = xz' = \frac{z \operatorname{tg} \alpha - 1}{z + \operatorname{tg} \alpha} - z$, што се своди на $\frac{z + \operatorname{tg} \alpha}{1 + z^2} dz = -\frac{dx}{x}$. Интеграцијом добијамо $\frac{1}{2} \ln(1 + z^2) + \operatorname{tg} \alpha \cdot \operatorname{arctg} z = -\ln x$, што заменом $z = \frac{y}{x}$ постаје

$$\ln(x^2 + y^2) + 2 \operatorname{tg} \alpha \cdot \operatorname{arctg} \frac{y}{x} = 0.$$

5. Задаци

1. Наћи опште решење диференцијалне једначине $y' = 1 - y - 2y^2$.
2. Решити диференцијалну једначину $y' = e^{x-y}$.
3. Наћи решење диференцијалне једначине $x^2 y' = x^2 + xy + y^2$ уз почетни услов $y\left(\frac{1}{2}\right) = 0$.
4. Наћи опште решење диференцијалне једначине $xy' = y + x \sin \frac{y}{x}$.
5. Наћи опште решење диференцијалне једначине $(x^2 + xy)y' = x\sqrt{x^2 - y^2} + xy + y^2$, а затим и партикуларно решење које задовољава услов $y(1) = 1$.
6. Погодном сменом свести једначину облика $y' = f\left(\frac{y+b}{x+a}\right)$ на хомогену, где су a и b константе.
7. Решити диференцијалну једначину $y' = \frac{2x+y-2}{x+2y+1}$.
8. Наћи опште решење диференцијалне једначине $y' = y + \sin 2x$.
9. Решити диференцијалну једначину $x(x+1)y' = xy + (x+1)^2$ за $x > -1$, уз почетни услов $y(1) = 0$.
10. Наћи опште решење диференцијалне једначине $y' + y \sin x = 2x^3 \cos x^2 e^{\cos x}$.
11. Наћи опште решење једначине $y'(x + e^y) = 1$. Ако је $y(0) = -2$, израчунати $y(2)$.
12. Решити диференцијалну једначину $y' \cos x = y \sin x + y^4$.
13. Наћи партикуларно решење једначине $y' + \frac{2}{x}y = \sqrt{y} \sin x$ које испуњава услов $y\left(\frac{\pi}{2}\right) = \frac{4}{\pi^2}$.
14. Наћи партикуларно решење диференцијалне једначине $2y + (x^2 y + 1)xy' = 0$ које задовољава услов $y(1) = 2$.
15. Дата је једначина $z' = \frac{e^z - x e^x + 1}{(x+1)e^z}$. Сменом $y = e^x + e^z$ свести је на линеарну, а затим је решити.

16. Решити диференцијалну једначину $(x + x^2)y' + xe^y = 1$. Може да се користи смена $y = \ln z$.
17. Погодном сменом свести следеће једначине на неки од обрађених типова (раздвојене променљиве, хомогена, линеарна, Бернулијева):
(а) $y' = ay^2 + \frac{b}{x^2}$ ($a, b \in \mathbb{R}$); (б) $y' = p(x)e^y + q(x)$.
18. Постоји ли функција $z(x, y)$ чији је тотални диференцијал $2e^x \sin(x + y)dx + e^x[e^{y-x} + \sin(x + y) + \cos(x + y)]dy$? Одредити је ако постоји.
19. Наћи интеграциони фактор једначине $y(4x - 3y - 3)dx - x(4x - 3y - 4)dy = 0$, ако је познато да је он облика $\mu(x, y) = x^2 f(y)$.
20. Наћи интеграциони фактор једначине $(x + y^2)dx - 2xydy$, ако је познато да он има облик $\mu(x, y) = \lambda(x)$. Уз помоћ њега решити наведену једначину.
21. Одредити диференцијалну једначину чије је опште решење (а) $xe^y + ye^x = C$, (б) $y = Cx^3 + C^3x$.
22. Наћи ортогоналне трајекторије фамилије парабола $x^2 + 1 = ky$ ($k \in \mathbb{R}$).
23. Наћи ортогоналну трајекторију на фамилију кривих $\sqrt{y} - \sqrt{x} = C$ ($C \in \mathbb{R}$) која пролази кроз тачку $(4, 1)$.
24. Наћи диференцијалну једначину чије је опште решење $y = \frac{x+k}{x-k}$ ($k \in \mathbb{R}$). Затим наћи ортогоналну трајекторију фамилије кривих $y = \frac{x+k}{x-k}$ која пролази кроз тачку $(1, 0)$.
25. Наћи (а) ортогоналне трајекторије; (б) изогоналне трајекторије под углом 45° фамилије кривих $y = \sin(x + C)$.

6. Решења

1. Ово је једначина са раздвојеним променљивим. Заиста, $\frac{dy}{dx} = 1 - y - 2y^2 \Rightarrow dx = \frac{dy}{1 - y - 2y^2}$. Интеграција обе стране даје

$$x = \int \frac{dy}{1 - y - 2y^2} = \int \left(\frac{1}{3(1 + y)} + \frac{2}{3(1 - 2y)} \right) dy = \frac{1}{3} \ln \left| \frac{1 + y}{1 - 2y} \right| + C_1.$$

Добијено решење се може средити: $e^{3x} = C \frac{1+y}{1-2y}$, где је $C = e^{3C_1} \operatorname{sgn} \frac{1+y}{1-2y}$, и најзад $y = \frac{e^{3x} - C}{2e^{3x} + C}$.

Питање за размисање: Где се овде уклапају константна решења $y \equiv -1$ и $y \equiv \frac{1}{2}$?

2. Ако једначину запишемо као $\frac{dy}{dx} = \frac{e^y}{e^x}$, видимо да је то једначина са раздвојеним променљивим: $\frac{dy}{e^y} = \frac{dx}{e^x}$. Интеграцијом добијамо $e^{-y} = C + e^{-x}$, тј. $y = -\ln(C + e^{-x})$.
3. Дата једначина је хомогена: ако ставимо $\frac{y}{x} = z$, онда $y' = z^2 + z + 1$ зависи само од z . Тако се сменом $y = xz$ и $y' = xz' + z$ она своди на

$$xz' + z = z^2 + z + 1, \quad \text{тј.} \quad \frac{dz}{z^2 + 1} = \frac{dx}{x}.$$

Интеграцијом добијамо $\operatorname{arctg} z = \ln|x| + C$, што даје $y = x \operatorname{tg}(\ln|x| + C)$.

Додатни услов $y(\frac{1}{2}) = 0$ нам одређује константу C . Заменом $x = \frac{1}{2}$ и $y = 0$ у добијени израз за y добијамо $0 = \frac{1}{2} \operatorname{tg}(\ln \frac{1}{2} + C)$; одатле је $C = \ln 2$, те је $y = x \operatorname{tg} \ln |2x|$.

4. Ово је хомогена једначина $y' = \frac{y}{x} + \sin \frac{y}{x}$. Сменом $y = xz$ и $y' = xz' + z$ своди се на $xz' = \sin z$, тј. $\frac{dz}{\sin z} = \frac{dx}{x}$. Пошто је

$$\int \frac{dz}{\sin z} = \int \frac{t = \cos y}{dt = -\sin y dy} = \int \frac{dt}{1 - t^2} = \frac{1}{2} \ln \left| \frac{1 + t}{1 - t} \right| = \frac{1}{2} \ln \left| \frac{2 \cos^2 z}{2 \sin^2 z} \right| = \ln \left| \operatorname{tg} \frac{z}{2} \right|,$$

интеграцијом добијамо $\ln |\operatorname{tg} \frac{z}{2}| = \ln|x| + C_1$, тј. $y = 2x \operatorname{arctg}(Cx)$.

Питање. Да ли и избор $C = \infty$ даје решење једначине?

5. Дата једначина је хомогена. Заменом $y = xz$ добијамо једначину $xz' = \frac{\sqrt{1-z^2}}{1+z}$, а одатле $\int \frac{1+z}{\sqrt{1-z^2}} dz = C + \int \frac{dx}{x}$. Интеграл с леве стране се може решити сменом $t = \arcsin z$, чиме се он своди на $\int (1 + \sin t) dt = t - \cos t = \arcsin z - \sqrt{1-z^2}$. Следи да је

$$\arcsin \frac{y}{x} - \sqrt{1 - \frac{y^2}{x^2}} = C + \ln |x|.$$

Ако је $y(1) = 1$, заменом $x = y = 1$ добијамо $C = \arcsin 1 = \frac{\pi}{2}$.

6. Ако уведемо смене $\bar{y} = y + b$ и $\bar{x} = x + a$, онда је $dy = d\bar{y}$ и $dx = d\bar{x}$, па тако имамо хомогену једначину $\frac{d\bar{y}}{d\bar{x}} = f\left(\frac{\bar{y}}{\bar{x}}\right)$. Она се решава сменом $\bar{y} = z \cdot \bar{x}$, тј. $y + b = z(x + a)$.
7. Потражимо смену попут оне из претходног задатка: $\bar{x} = x + a$ и $\bar{y} = y + b$ за неке константе a и b . Имамо

$$\frac{d\bar{y}}{d\bar{x}} = y' = \frac{2x + y - 2}{x + 2y + 1} = \frac{2\bar{x} + \bar{y} - (2a + b + 2)}{\bar{x} + 2\bar{y} + (1 - a - 2b)}.$$

Подесимо зато a и b тако да буде $2a + b + 2 = 1 - a - 2b = 0$. Добијамо $a = -\frac{5}{3}$ и $b = \frac{4}{3}$. Полазна једначина постаје $\frac{d\bar{y}}{d\bar{x}} = \frac{2\bar{x} + \bar{y}}{\bar{x} + 2\bar{y}}$. Сменом $\bar{y} = z \cdot \bar{x}$ добићемо $\bar{x} \frac{dz}{d\bar{x}} = \frac{z+2}{2z+1} - z$, што се своди на

$$\frac{2z+1}{z^2-1} dz = -\frac{2d\bar{x}}{\bar{x}}.$$

Интеграција даје $\frac{3}{2} \ln |z-1| + \frac{1}{2} \ln |z+1| = -2 \ln |\bar{x}| + \text{const}$, што се може записати и као $\bar{x}^4 (z+1)(z-1)^3 = C$, тј. $(y+x-\frac{1}{3})(y-x+3)^3 = C$.

8. Ово је линеарна диференцијална једначина у којој је $P(x) = -1$ и $Q(x) = \sin 2x$. По формули (2) је

$$y_0 = e^{-\int P(x) dx} = e^x \quad \text{и} \quad y = y_0 \left(C + \int y_0^{-1} Q(x) dx \right) = e^x \left(C + \int e^{-x} \sin 2x dx \right).$$

Сада $I(x) = \int e^{-x} \sin 2x dx$ рачунамо парцијалном интеграцијом: уз $J(x) = \int e^{-x} \cos 2x dx$ имамо

$$I(x) \Big|_{du=2\cos 2x dx}^{u=\sin 2x} \Big|_{v=-e^{-x}}^{dv=e^{-x}} = -e^{-x} \sin 2x + 2J(x) \Big|_{du=-2\sin 2x dx}^{u=\cos 2x} \Big|_{v=-e^{-x}}^{dv=e^{-x}} = -e^{-x} \sin 2x - 2e^{-x} \cos 2x - 4I(x),$$

одакле је $I(x) = -\frac{1}{5} e^{-x} \sin 2x - \frac{2}{5} e^{-x} \cos 2x$. Дакле, $y = C e^x - \frac{1}{5} \sin 2x - \frac{2}{5} \cos 2x$.

9. Ово је линеарна једначина $y' - \frac{y}{x+1} = \frac{x+1}{x}$; у њој је $P(x) = -\frac{1}{x+1}$ и $Q(x) = \frac{x+1}{x}$, па је по формули (2) опште решење

$$y = e^{\int \frac{-dx}{x+1}} \left(C + \int \frac{x+1}{x} e^{-\int \frac{dx}{x+1}} dx \right) = (x+1)(C + \ln x).$$

Ако је $y(0) = 2$, онда имамо $y = 0 = (1+1)(C + \ln 1)$, тј. $C = 0$, па добијамо $y = (x+1) \ln x$.

10. Опет користимо формулу (2). Овде је $P(x) = \sin x$, $Q(x) = 2x^3 \cos x^2 e^{\cos x}$ и $y_0 = e^{\cos x}$, па имамо

$$y = e^{\cos x} \left(C + \int 2x^3 \cos x^2 dx \right) dx \Big|_{dt=2x dx}^{t=x^2} = e^{\cos x} \left(C + \int t \cos t dt \right).$$

Преостали интеграл рачунамо парцијалном интеграцијом:

$$\int t \cos t dt \Big|_{du=dt}^{u=t} \Big|_{dv=\cos t dt}^{v=\sin t} = \int u dv = uv - \int v du = t \sin t + \cos t = x^2 \sin x^2 + \cos x^2,$$

чиме смо добили коначно решење: $y = e^{\cos x} (C + x^2 \sin x^2 + \cos x^2)$.

11. Ако дату једначину запишемо као

$$\frac{dy}{dx} \cdot (x + e^y) = 1, \quad \text{тј.} \quad \frac{dx}{dy} = x + e^y,$$

препознајемо линеарну једначину, али овде је x функција, а y променљива. Како је $P(y) = -1$ и $Q(y) = e^y$, по формули (2) њено опште решење је $x = e^y (y + C)$. Почетни услов $y(0) = -2$ нам даје $C = 2$, тј.

$$x = e^y (y + 2).$$

Заменом $x = 2$ добијамо $2e^{-y} = y + 2$. У овој једначини лева страна опада, а десна расте, па она може имати највише једно решење y , а то решење лако погодимо: $y = y(2) = 0$.

12. Ово је Бернулијева једначина $y' = y \operatorname{tg} x + \frac{1}{\cos x} y^4$ у којој је $k = 4$, па по (4) уводимо смену $y = z^{\frac{1}{1-k}} = z^{-\frac{1}{3}}$. Добијамо линеарну једначину

$$z' + 3z \operatorname{tg} x = -\frac{3}{\cos x}$$

у којој је $P(x) = 3 \operatorname{tg} x$ и $Q(x) = -\frac{3}{\cos x}$, па по формули (2) добијамо $y_0 = e^{-3 \int P(x) dx} = \cos^3 x$ и $z = \cos^3 x (C - 3 \int \frac{dx}{\cos^4 x})$. Остаје само да се израчуна

$$\int \frac{dx}{\cos^4 x} \stackrel{t=\operatorname{tg} x}{dx=\frac{dt}{1+t^2}} \int (1+t^2) dt = \frac{1}{3} \operatorname{tg}^3 x + \operatorname{tg} x + \operatorname{const}.$$

Најзад добијамо $z = C \cos^3 x + 2 \sin^3 x - 3 \sin x$ и $y = (C \cos^3 x + 2 \sin^3 x - 3 \sin x)^{-1/3}$.

13. Ово је Бернулијева једначина у којој је $k = \frac{1}{2}$. На основу (4), њу сменом $y = z^2$ сводимо на линеарну, $z' = -\frac{1}{x} \cdot z + \frac{1}{2} \sin x$, и решавамо по формули (2):

$$z = e^{-\int \frac{dx}{x}} \left(C + \frac{1}{2} \int \sin x e^{\int \frac{dx}{x}} dx \right) = -\frac{1}{x} \left(C + \frac{1}{2} \int x \sin x dx \right) = -\frac{C}{x} - \frac{\sin x}{2x} + \frac{\cos x}{2}.$$

Следи да је $y = \left(-\frac{C}{x} - \frac{\sin x}{2x} + \frac{\cos x}{2} \right)^2$, а из услова $y(\frac{\pi}{2}) = \frac{4}{\pi^2}$ налазимо $2C+1 = \pm 2$, тј. $C \in \{-\frac{3}{2}, \frac{1}{2}\}$.

14. Ако једначину запишемо као

$$(x^2 y + 1)x \cdot \frac{dy}{dx} = -2y, \quad \text{тј.} \quad \frac{dx}{dy} = -\frac{(x^2 y + 1)x}{2y} = -\frac{1}{2y} \cdot x - \frac{1}{2} \cdot x^3,$$

препознајемо Бернулијеву једначину по $x = x(y)$ у којој је $k = 3$. Сменом $x = z^{-\frac{1}{2}}$ сводимо је на линеарну, $z' - \frac{1}{y} \cdot z = 1$, коју решавамо по формули (2). Налазимо $x^{-2} = z = y(C + \ln |y|)$. Заменом $y(1) = 2$ налазимо $C = \frac{1}{2} - \ln 2$, те добијамо решење у облику $x^2 y (\frac{1}{2} + \ln |\frac{y}{2}|) = 1$.

15. Диференцирањем једнакости $e^z = y - e^x$ добијамо $e^z z' = y' - e^x$. Тако дата једначина постаје линеарна:

$$y' - e^x = \frac{y - e^x - x e^x + 1}{x + 1}, \quad \text{тј.} \quad y' = \frac{y + 1}{x + 1}.$$

Њено опште решење је $y = C(x + 1) - 1$, одакле налазимо и $z = \ln(C(x + 1) - 1 - e^x)$.

16. Ако је $y = \ln z$, онда је $e^y = z$ и $y' = \frac{z'}{z}$, те дата једначина постаје Бернулијева:

$$(x + x^2)z' - z = -xz^2.$$

Сменом $z = u^{-1}$ добијамо линеарну једначину $u' + \frac{1}{x+x^2}u = \frac{1}{x+1}$, чије је решење по формули (2) $u = \left| \frac{x+1}{x} \right| (C + \ln |x+1| + \frac{1}{x+1})$. Како је $u = e^{-y}$, следи

$$y = \ln |x| - \ln \left| 1 + (x+1)(C + \ln |x+1|) \right|.$$

17. (а) Сменом $y = \frac{1}{z}$ и $y' = -\frac{z'}{z^2}$ дату једначину сводимо на хомогену: $-z' = a + b(\frac{z}{x})^2$
 (б) Ставимо $e^{-y} = z$, тј. $y = -\ln z$ и $y' = -\frac{z'}{z}$. Множењем са z добијамо линеарну једначину $z' = -q(x)z - p(x)$.

18. Овде је $A = 2e^x \sin(x+y)$ и $B = e^y + e^x(\sin(x+y) + \cos(x+y))$, и заиста је $A'_y = B'_x = 2e^x \cos(x+y)$, што потврђује да функција z постоји. Сада добијамо редом

$$\begin{aligned} z'_x = A &\Rightarrow z = \int A dx = 2 \int e^x \sin(x+y) dx = e^x (\sin(x+y) - \cos(x+y)) + E(y) \Rightarrow \\ z'_y = e^x (\cos(x+y) + \sin(x+y)) + E'(y) = B &\Rightarrow E'(y) = e^y. \end{aligned}$$

одавде следи да је $E(y) = e^y + C$, тако да је $z = e^x (\sin(x+y) - \cos(x+y)) + e^y + C$.

19. Испитајмо под којим условом је $A dx + B dy$ потпуни диференцијал, где су $A = x^2 y(4x - 3y - 3)f(y)$ и $B = -x^3(4x - 3y - 4)f(y)$: важи

$$\begin{aligned} A'_y &= x^2 y(4x - 3y - 3)f'(y) + x^2(4x - 6y - 3)f(y), \\ B'_x &= x^2(-16x + 9y + 12)f(y), \end{aligned}$$

па се услов $A'_y = B'_x$ своди на $x^2 y(4x - 3y - 3)f'(y) + 5x^2(4x - 3y - 3)f(y) = 0$, тј. $yf'(y) + 5f(y) = 0$, чије је решење $f(y) = Cy^{-5}$. Према томе, $\mu(x, y) = x^2 y^{-5}$ је интеграциони фактор.

20. Једначина $A dx + B dy$, где су $A = (x + y^2)\lambda(x)$ и $B = -2xy\lambda(x)$, је потпуни диференцијал ако важи

$$A'_y = B'_x, \quad \text{тј.} \quad 2y\lambda(x) = -2y\lambda(x) - 2xy\lambda'(x).$$

Добили смо диференцијалну једначину $2\lambda(x) + x\lambda'(x) = 0$ чије је опште решење $\lambda(x) = \frac{C}{x^2}$.

Множењем са $\lambda(x) = \frac{1}{x^2}$ дата једначина постаје једначина потпуног диференцијала, тј.

$$dz = \frac{x + y^2}{x^2} dx - \frac{2y}{x} dy = 0.$$

Одредимо функцију z : из $z'_x = \frac{x+y^2}{x^2}$ следи $z = \int \frac{x+y^2}{x^2} dx = \ln|x| - \frac{y^2}{x} + E(y)$. Затим из услова $z'_y = -\frac{2y}{x} + E'(y)$ налазимо $E'(y) = 0$, тј. $E(y) = C = \text{const}$.

Следи да је $\ln|x| - \frac{y^2}{x} + C = 0$ за неку константу C , што нам даје опште решење $y^2 = x(C + \ln|x|)$.

21. (а) Диференцирање по x даје $e^y + ye^x + y'e^x = C' = 0$, тј. $y' = -y - e^{y-x}$.
 (б) Диференцирање даје $y' = 3Cx^2 + C^3$, па враћањем $C^3 = y' - 3Cx^2$ у полазну једначину добијамо $y = Cx^3 + (y' - 3Cx^2)x$, одакле изражавамо $C = \frac{xy' - y}{2x^3}$. Сада полазна једначина постаје

$$y = Cx^3 + C^3x = \frac{xy' - y}{2} + \frac{(xy' - y)^3}{8x^8}.$$

22. Диференцијалну једначину дате фамилије кривих налазимо диференцирањем константе $k = \frac{x^2+1}{y}$:

$$0 = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{x^2 + 1}{y} \right) = \frac{2xy - (x^2 + 1)y'}{y^2}, \quad \text{дакле} \quad y' = \frac{2xy}{x^2 + 1}.$$

По (7), диференцијална једначина ортогоналних трајекторија је $-\frac{1}{y'} = \frac{2xy}{x^2+1}$. То је једначина са раздвојеним променљивим $-\frac{(x^2+1)dx}{x} = 2ydy$, чијом интеграцијом добијамо $y^2 = C - \frac{1}{2}x^2 - \ln(x)$.

23. Диференцијалну једначину дате фамилије кривих добијамо диференцирањем константе C : $0 = \frac{\partial}{\partial x}(\sqrt{y} - \sqrt{x}) = \frac{y'}{2\sqrt{y}} - \frac{1}{2\sqrt{x}}$, тј. $y' = \frac{\sqrt{y}}{\sqrt{x}}$. Ортогоналне трајекторије тада описује једначина

$$-\frac{1}{y'} = \frac{\sqrt{y}}{\sqrt{x}} \Leftrightarrow \frac{dy}{dx} = -\frac{\sqrt{x}}{\sqrt{y}} \Leftrightarrow \sqrt{x} dx + \sqrt{y} dy = 0.$$

Интеграцијом добијамо једначину трајекторија: $x^{3/2} + y^{3/2} = C_1$. Константу C_1 налазимо из припадности тачке $(4, 1)$: $C_1 = 4^{3/2} + 1^{3/2} = 9$.

24. Нађимо диференцијалну једначину која описује дате криве. Из $x + k = y(x - k)$ изражавамо $k = \frac{xy-x}{y+1}$, па диференцирање даје

$$0 = \frac{(xy' + y - 1)(y + 1) - (xy - x)y'}{(y + 1)^2} = \frac{2xy' + y^2 - 1}{(y + 1)^2} \quad \text{и одатле} \quad 2xy' + y^2 - 1 = 0.$$

Ортогоналне трајекторије описује једначина $-\frac{2x}{y'} + y^2 - 1 = 0$, тј. $2x dx = (y^2 - 1) dy$, одакле је

$$x^2 = \int 2x dx = \int (y^2 - 1) dy = \frac{1}{3}y^3 - y + C.$$

Заменом $(x, y) = (1, 0)$ добијамо $C = 1$, па је тражена ортогонална трајекторија $x^2 = \frac{1}{3}y^3 - y + 1$.

25. Нађимо прво диференцијалну једначину која одређује ове криве: како је $y' = \cos(x + C)$, имамо

$$y'^2 + y^2 = \sin^2(x + C) + \cos^2(x + C) = 1, \quad \text{тј.} \quad y' = \pm\sqrt{1 - y^2}.$$

(а) Ортогоналне трајекторије задовољавају једначину $\frac{1}{y'} = \pm\sqrt{1 - y^2}$, тј. $\pm dx = \sqrt{1 - y^2} dy$. Интеграцијом налазимо

$$\pm 2x = y\sqrt{1 - y^2} + \arcsin y.$$

(б) По (8), изогоналне трајекторије под углом 45° задовољавају једначину $\frac{1+y'}{1-y'} = \pm\sqrt{1-y^2}$. Из ње налазимо $\frac{(\sqrt{1-y^2} \pm 1)dy}{\sqrt{1-y^2} \mp 1} = dx$, одакле интеграцијом добијамо $x = y + \frac{2}{y} \pm 2\left(\frac{\sqrt{1-y^2}}{y} + \arcsin y\right) + C$.

